

TRTAKADEMİ

ISSN 2149-9446 | Cilt 01 | Sayı 01 | Ocak 2016 | Eğlence Endüstrisi Sayısı

Eğlence Programlarının Değişimine Kısa Bir Bakış

PROF. DR. ÖZDEN CANKAYA

Galatasaray Üniversitesi

Dünyada elektronik yayıncılığın başlamasıyla birlikte, program türleri de zaman içinde ayrılmıştır. Eğlence yayınları da, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde radyo yayınlarının başlamasıyla hep gündemde olmuştur.

Eğlence; zamana ve toplumlara göre değişen bir kavramdır. Yayın kurumları, bu kavramın içini, zamana ve kendi kurumlarının yayın politikalarına göre doldurur. Kuşkusuz, bu noktada yayın kurumunun bir kamu hizmeti yayıncılığı yapan bir kurum ya da ticari bir kurum olması da önem taşır.

Kamu hizmeti yayıncılığı yapan bir kurumun sorumlu olduğu dinleyici ve izleyici kitlesi, o toplumun yurttaşlarıdır. Kamu hizmeti yapan bir kurumun gelir kaynakları doğrudan ya da dolaylı olarak hükümet ya da devlet tarafından denetlenmez. Özerk yapıdaki kamu hizmeti yayıncılığı yapan kurumlar bu nedenle, her türlü yayın için politikalarını bağımsız olarak oluştururlar.

Bir ticari yayın kuruluşu ise reklam alabilmek ve izleyici sayısını arttırabil-

mek için, izlerkitlenin isteklerini, beğenilerini ön planda tutar. Ticari yayın kuruluşları, izlerkitlenin eğlenmesine, neşelenmesine ve günlük sorunlardan uzaklaşarak rahatlamasına öncelik verir. Bu kuruluşların amacı, izlerkitlenin en küçük paydasını bulmaktır. Böylece daha az maliyetli programla, daha çok kazanmayı amaçlar.

Kamu hizmeti yayıncılığı yapan kuruluşlar ise izlerkitlenin en çok istek duyduğu programları değil, onların eğitim ve kültürel düzeylerine katkı yapacak programları yayınlamayı yeğler. Bu tür kurumların yayınladıkları eğitim, kültür ve sanat programları ticari kuruluşların rating kaygılarından uzak, nitelikli, izlerkitlenin beğeni düzeyini yükseltmeyi amaçlayan programlardır. Özerk yapıdaki yayın kurumları kâr amacı gütmeyen yayın politikaları izleyebilirler. Bu tür kurumların yayınladıkları eğlence programları da, kâr amacı güden ticari kurumların ürettikleri eğlence programlarından farklı olarak daha niteliklidir. Bunun gerçekleşebilmesi, kamu yayın kurumunun reklam gelirlerini birinci

kaynak olarak görmemesidir. Daha çok reklam için, daha çok izleyici amacıyla üretilen programlarda doğal olarak nitelik kaygısı ikinci plana düşer.

Devletin ve hükümetin yönetiminde ve denetiminde, özerk olmayan yayın kurumları ise siyasal iktidarların ideolojik aygıtları olarak yayın yaparlar. Bu tür yayın kurumlarında izlerkitle, devletin ve hükümetlerin politikaları doğrultusunda yönlendirilir. Yayın organları kamuoyu oluşturmada etkin bir araç olarak kullanılır. Bu tür yayın kurumlarının başlıca amaçları; izlerkitleyi devletin ve hükümetlerin politikaları doğrultusunda ikna etmek, eğitmek ve yöneticilerin sınırlarını çizdiği bir çerçevede bilgilendirmektir. Eğlence programları da bu amaçların dışına çıkmaz.

Ticari yayın kuruluşlarında birincil amaç, izlerkitleyi eğlendirmekse, kamu hizmeti yayıncılığı yapan kurumlarda haber ve bilgi vermek, eğitmek, eğlendirmek, devlet ve hükümet yönetimindeki kurumlarda ise ikna etmek ve bilgilendirmek ve çizilen sınırlar içinde eğlendirmektir.

Radyo Yayınlarında Eğlence Programları

Türkiye’de 6 Mayıs 1927’de ilk radyo yayınları başladığında, ekonomik açıdan güç koşullardaki bir toplumda bir radyo alıcısı sahibi olmak bile lüks kabul edilen bir olaydı. İstanbul’daki ilk deneme yayınlarından birisinin Sirkeci’deki Büyük Postane’nin kapısı üzerine yerleştirilen bir vericiden halka müzik dinleterek yapıldığı bilinmektedir. Radyo alıcıları yaygın olmadığından, yayını dinle-

mek isteyenler, postanenin önüne geliyorlardı.

O yılların koşulları düşünüldüğünde, müzik dinlemek bile eğlenme gereksinmesini karşılamaya yetiyordu. 1927-1936 yıllarını kapsayan dönemde yayıncılık, özel bir kuruluş olan, Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi tarafından gerçekleştirilse de, devletin isteği ve yönlendirmesiyle kurulan bu kurum, devletin kültür politikalarını benimsetme amacı taşıyordu. Cumhuriyet’in kurulduğu ilk yıllarda Batı kültürüyle bütünleşme çalışmaları, radyodaki müzik yayınlarına da yansımıştı. İstanbul’da radyo yayınlarının başladığı yılda gazetelerdeki yayın akışında (18.00-21.50) saatleri arasında “La Traviata Operası 1. ve 2. Perde Plak”, “Bayan Patarelli Mandolin Orkestrası Konseri”, “Romen Halk Musikisi; Estegaç ve Arkadaşları”, “Bayan Bedriye Tüzün Radyo Caz ve Tango Orkestrası” ve “Orkestra Eserleri ve Hafif Müzik” programlarının yayımlandığı görülmektedir. Yayının genellikle akşam saatlerinde yapıldığı, İstanbul Radyosu’nun yayın süresinin yaklaşık 4,5 saat, Ankara Radyosu’nun ise yaklaşık 3 saat olduğu yıllarda bu tür müzik programlarının dinleyicinin eğlenme gereksinimini karşıladığı söylenebilir. İlk on yılda devlet politikalarını halka benimseten bir araç olma işlevini üstlenmiş olan radyo, müzik programlarıyla da halkın eğlence anlayışını yönlendiriyordu. Atatürk, 1 Kasım 1935’te Millet Meclisi’nin 5. Dönem 1. Toplantısında yaptığı konuşmada “Ulusal kültür için pek lüzumlu olduğu kadar, uluslararası

İlgiler bakımından da yüksek değeri olan radyo işine önem vermemiz yerinde olur.” diyerek radyonun önemini vurguluyordu.

Devlet Tekelinde Radyo Yayınları

1936 yılında yönetimin önce PTT’ye, daha sonra Matbuat Umum Müdürlüğüne geçmesinden sonra, radyoların devletin yayın kurumu olarak çalışan bir örgüt konumunda olduğu görülmektedir. Eğlence programları da, devletin eğitim ve kültür politikaları çerçevesinde biçimlenmiştir. Müzik programları yine en başta gelen eğlendiren programlardır. Seçkin bir devlet anlayışı radyo yayınlarında da belirgin bir özellik olmuştur. Radyo yayınlarını hazırlayanlar, halka onlar için neyin yararlı ve doğru olduğunu programlar ve haberler aracılığıyla söylemişlerdir. II. Dünya Savaşı yıllarında kültürel alanda kalıcı reformlar yapma girişimleri vardır. Bu yıllarda Ankara Radyosu ile Ankara Devlet Konservatuvarı birlikte çalışarak, nitelikli sanat eserlerini, geniş halk yığınlarına iletmeyi amaçlamıştır. O yıllarda Mesut Cemil, Ulvi Cemal Erkin ve Muzaffer Sarısözen gibi seçkin adlar müzik ve sanat programları açısından radyo yayınlarına nitelikli katkılarda bulunmuşlardır.

Tiyatro yayınları, kültür ve sanat programları içinde yer alsalar da o yıllarda bu tür yayınların aynı zamanda eğlence amacıyla dinlendiği de bilinmektedir. 1941 yılında Neriman Hızır’ın yönetiminde kurulan “Radyo Çocuk Kulübü”ne de bu açıdan yaklaşmak müm-

kündür. Radyo Çocuk Kulübü’nün kendine ait korosu ve tiyatrosunun, radyo kadrolarına sanatçı ve radyocu yetiştirmek gibi de bir işlevi olmuştur.

O yılların eğlence kavramının da kendine özgü olduğunu belirtmek gerekir. Skeç, monolog ve radyofonik oyunlar, eğlendirici özellikleriyle yayın akışı içinde yer alıyordu ve ilgiyle dinleniyordu. Woody Allen’in o yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde gündelik hayatın içinde radyonun yerini anlatan *Radyo Günleri* filminde olduğu gibi, Türkiye’de de radyo yayınları toplumun eğlence ihtiyacını karşılıyordu. Dinleyiciler, akşamları radyo tiyatrosu dinlemek için bu büyüklü kutunun çevresinde toplanıyorlardı. O nedenle radyo tiyatrosu programlarının bir kültür, sanat programı olduğu kadar eğlendiren programlar olduğunu söylemek yanlış olmaz.

1946-1960 yılları arasında radyo yayınlarının müzik ağırlıklı olduğu görülmektedir. Uygur Kocabaşoğlu, bu yıllarda radyo yayınlarının %70’inin müzik %28’inin söz yayınlarından olduğunu belirtmektedir. Müzik yayınlarında Batı müziğinin daha ağırlıklı olduğu görülmektedir. Batı müziği içinde de “Batı Eğlence Müziği”nin oranı artmıştır. “Batı Sanat Müziği”nin oranı azalmıştır.

1949 yılı sonlarında radyo yayınlarına yeni bir program türü daha katılmıştır: Reklam programları. Reklam yayınları 1950 yılından sonra en hızlı gelişen program türü olmuştur. Kurumun gelirleri arasına reklam gelirlerinin de girme-

si kamu hizmeti yayıncılığına farklı beklentileri ve bakış açılarını da taşımıştır.

TRT Dönemi Başlıyor

1961 Anayasası ve 359 sayılı yasayla özerk bir yapıya kavuşturulan ve TRT (Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu) adını alan kurumun, özerk olduğu dönem uzun sürmedi. Anayasada yapılan değişiklikle “tarafsız bir kamu kurumu”na dönüştürülen TRT’de yayıncılık açısından profesyonelleşme ve program türlerinin ayrışması, teknolojik gelişmeler devam etti. Ancak, eğlence anlayışı çok fazla değişmedi.

1974 yılında radyo yayınlarında yeni bir program formatı olarak “Kuşak Programları” başlamıştı. 1975 yılında hedeflenen program türlerine bakıldığında, genel dinleyici kitlesine seslenen TRT 1 postasında eğlence yayınlarının %4 oranında yer tuttuğu görülmektedir. Yıllar geçtikçe TRT 1 yayınları içinde reklam yayınlarının daha çok yer kapladığı görülmektedir. Bunun nedeni; televizyon yayınlarının yaygınlık kazanmasıyla, reklam verenlerin bu iletişim aracını daha çok tercih etmeleridir.

70’li yıllarda radyo kanallarının sayısı artınca, TRT 1’de yayınlanan müzik programlarının da niteliği değişmeye başlamıştır. Genel hedef dinleyici kitlesine seslenen bu postada yayınlanan müzik ve eğlence programlarının daha dinlendirici olması amaçlanmıştır. Günün ve haftanın müzik ve eğlence yayınları; cumartesi ve pazar günleriyle cumartesi ve pazar gecelerinde yoğunlaşmıştır. TRT 1’de daha çok eğlendirici,

dinlendirici popüler müzik yayınlarının ağırlık kazanması, Türkiye’de popüler kültürün genel yükselme eğrisine koşut bir gelişme gösterdiğinden, bu durum pek de şaşılacak bir tablo değildir.

TRT Kurumunda uzun yılların eğlence anlayışı 70’li ve 80’li yıllarda da sürmüştür. Eğlence programı denilince; Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği, Türkçe Sözlü Batı Müziği ve Hafif Batı Müziği parçalarının aynı programın içinde çaldığı yayınlar olarak anlaşılmıştır. Dinleyici önünde yapılan, halka açık programlar, müzik çeşitliliği yanında popüler tiyatro ve sinema sanatçılarının skeçler ve monologlarla katıldıkları sevilen eğlence programlarıydı. Bu programlar, İstanbul ve Ankara Radyolarında bu konuda uzman prodüktörler tarafından hazırlanırdı. Orhan Boran, Celal Şahin, Erol Günaydın ve Suna Pekuysal gibi sanatçıların katılımıyla, güldürmenin amaçlandığı bölümler, eğlence programlarının unutulmaz bölümleriydi. Burada adlarını anmadığımız birçok güldürü ustası ve tiyatro sanatçısının radyolardaki eğlence programlarına katkısı büyük olmuştur. Dinleyici önünde hazırlanan bu programlara katılan solistler ve orkestraların sahne kostümleriyle prodüksiyona katılmaları, izleyenleri görsel açıdan da tatmin ederdi. Özellikle televizyonun çok yaygın olmadığı yıllarda bu tür radyo programlarının çok beğenildiğini söylemek yanlış olmaz.

Televizyonun yaygınlık kazanması ve görselliğin toplumda vazgeçilemez bir gereksinim hâline geldiği yıllara kadar,

radyonun nitelikli eğlence programlarıyla bu ihtiyacı karşıladığı rahatlıkla söylenebilir.

Türkiye’de 31 Ocak 1968’de televizyon yayınlarının deneme yayını olarak başlamasıyla, toplumun eğlence anlayışı da değişim geçirdi. 70’li yıllarda televizyon yayınlarının yaygınlaşmasıyla “Televizyon İzlemek” eğlenmekle eş anlamlı olarak algılanmaya başladı demek pek yanlış olmaz. Televizyon izleyicileri, ilk yıllarda televizyon yayınlarını açılış jeneriğinden, kapanış jeneriğine kadar gözlerini ayırmadan izlemeleriyle belleklere kazandı. İzleyiciler, yalnızca seslerini duydukları solistleri ve sanatçıları ekranda görerek eğlence gereksinimlerini daha fazla tatmin ettiler. Görsellik, yalnızca dinlemenin önüne geçti. Bu bir anlamda, diğer toplumlarda da görülen görsel kültürün egemenliği idi.

90’lı yıllarda başlayan ve giderek sayıları artan ticari televizyonlar rating kaygısıyla eğlence kavramına farklı boyutlar getirdi. Çok uzun yıllar, kamu hizmeti yayını yapmaya çabalayan kurumun tanımladığı eğlence kavramı ve beğeniler değişti. TRT Kurumu, reklam gelirleriyle bir ticari şirket olarak kâr amaçlı yayın yapan ticari radyo ve televizyonlarla yarışmak zorunda bırakıldı.

Müziğin eğlendirme işlevi göz önünde bulundurularak yapılan eğlence programları, TRT’nin müzik kanallarını ve türlerini arttırarak farklı bir konuma evrildi. Bugün TRT Radyoları; Radyo 1, TRT-FM, Radyo 3, TRT Nağme, TRT Türkü, Bölge ve Kent Radyoları ile top-

lumun müzik dinleme ve eğlence ihtiyacını karşılamaktadır. Ama eğlence anlayışını değiştiren ve bu kavramın içini farklı biçimde dolduran yayınlar ise televizyonda yayınlanan çeşitli format programlarıdır.

Bugün, ticari televizyonların sermaye yapıları, kültürler arası etkileşimler ve eğlendirme amaçlı format programlarıyla eğlence kavramı, daha çok izleyici ve dinleyici sağlamayı amaçlayan programlar olarak şekillenmektedir. Daha çok izleneceği ve beğenileceği varsayılan eğlence programlarının nitelikleri sorgulanmamaktadır. TRT Kurumu, çok uzun yıllardır gelenekselleşmiş yayıncılık anlayışı ve uymak zorunda olduğu yasal düzenlemeler nedeniyle farklı bir eğlence içeriği oluşturmaya çalışsa da yarıştığı kurumlar ve rating kaygıları, kurumu zorlamaktadır. Kamu hizmeti yayıncılığının gerektirdiği özerk ve bağımsız bir yapı, diğer yayın kurumlarından farklı ve nitelikli eğlence yayınları üretmesini sağlayabilecek tek koşuldur.

Yararlanılan Kaynaklar:

Özden Cankaya, *Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi, TRT (1927-200)*, İmge Yayınları, Ankara 2015.

Uygur Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, Ankara 1980.

Cengiz Taşer, *Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği*, TRT Basılı Yayınlar, Ankara 1965.

Ali Nihat Yazıcı, *Kamu Yayın Kurumları ve Yeniden Yapılanma*, TRT Yayınları, Ankara 1999.

TRT 1975-2002 yılları arasındaki Genel Yayın Planları.